

Mietteitä makrotalousteorian perusteista – kommentti Jouko Pauniolle*

PERTTI HAAPARANTA

Professori

Helsingin kauppakorkeakoulu

Jouko Paunion esitelmän keskeinen sanoma on, että reaali maailma on karkaamassa makroteorialta. Makroteoria on kuitenkin perinteisesti kytkeytynyt vankasti reaali maailmaan. Kytkeä on ollut jopa niin tiukka, että makroteorian eri kehitysvaiheet voidaan osin ajoittaa syvien taloudellisten muutosten läheisyyteen, kuten Jouko Paunio *Keynesin* osalta osoittaa myös tapahtuneen. Itse muistuttaisin, että kaksi muuta kansantaloustieteen klassikkoa, Ragnar *Frisch* ja Jan *Tinbergen*, halusivat sitoa makrotaloustieteen täysin tilastollisten lainalaisuuksien etsimiseen ja selittämiseen. Teorian tuli siis muotoutua havaintojen pohjalle. Reaalisten suhdannevaihteluiden teoria näkee reaali maailman ja teorian suhteen täysin päinvastaisena: havainnot sopeutetaan siinä a priori käsitykseen maailmasta. Yhdynkin paljolti Jouko Paunion sitä kohtaan esittämään arvosteluun.

Jouko Paunio näkee välttämättömäksi sen, että makrotalousteoria perustuu realismille.

* Kommenttipuheenvuoro Kansantaloudellisessa Yhdistyksessä 21. päivänä syyskuuta 1999.

Realismi on herkkyyttä nähdä ongelmat ja kykyä muodostaa visio maailmasta, ei pelkkää tilastoaineiston katselua. Tämän vuoksi makroteoriassa tarvitaan babylonista tutkimusotetta, rationalismin ja magian liittoa, jonka avulla ratkaisuja voidaan etsiä ilman totuttuja kaavoja. Tässä mielessä makrotaloustieteellisen tutkimuksen tulisi parhaimmillaan muistuttaa rikosten ratkaisua parhaissa dekkareissa. Ehkä Jouko Paunion ajatusta luovasta tutkimuksesta voikin luonnehtia sillä, miten Raymond *Chandlerin* päähenkilö Philip *Marlowe* kuvaa toimintaansa eräässä kiperässä tilanteessa: »I took a half step forward and kicked him in the pit of the stomach. I didn't think, I didn't plan, I didn't figure my chances or whether I had any.» (Chandler, *The Long Goodbye*).

Se, mitä Jouko Paunio tarkoittaa täsmällisemmin realismilla ei käy täysin selville suoraan esityksestä, mutta olen näkevinäni siinä seuraavia osia: a) »Utopioita ei ole mahdollista saavuttaa», eli hyvä makroteoria ei voi koskaan perustua ajatukselle, että talous voisi edes periaatteessa toimia kitkattomasti. b) Tämän vuok-

si kaikki markkinoiden ja politiikan ratkaisut ovat epätäydellisiä ja tavalla tai toisella kompromisseja. c) Näin ollen makroteorian muodotukselle on tärkeää ymmärtää instituutioiden syntyä ja hajoamista. Tämä on tärkeää erityisesti nyt, kun maailma on muuttumassa aiempaa paljon nopeammin. Tarkastelen tätä seuraavaksi hieman lähemmin.

Se tosiasia, että maailma on epätäydellinen, eikä siitä edes periaatteessa voi tulla täydellistä, välittyy harvinaisen huonosti julkiseen keskusteluun. Nykyään vaaditaan usein rakenteiden muuttamista tavalla, josta selvästi näkee, että ei ymmärretä sitä, miksi olemassa olevat instituutiot ovat syntyneet ja minkälaisille kompromisseille ne ovat rakentuneet. Otan tästä pari esimerkkiä:

1. Lähes viralliseksi totuudeksi noussut väite, että työehtosopimusten yleissitovuus estää työllisyyden paranemisen/työttömyyden laskun, minkä vuoksi siitä tulisi luopua. Tälle väitteelle esitetään harvoin kuitenkaan mitään perustelua. Minun mielestäni yleissitovuuden rooli on paljon monimutkaisempi.

Yleissitovuus saattaa vaikeuttaa pienten ja keskisuurten yritysten toimintaa talouden kriisiaikoina, jos ne eivät löydä rahoitusta. Yleissitovuus ei anna mahdollisuutta karsia työvoimakustannuksia, jolloin riskien jako yrittäjän ja työntekijöiden kesken on mahdotonta. Huomatukseen, että ongelmien syy on kuitenkin rahoitusmarkkinoilla, joilta ei löydy rahoitusta pitkällä ajalla kannattavalle mutta lyhyellä ajalla vaikeuksissa oleville yrityksille. Jos rahoitusta löytyy, niin yleissitovuus ei ole ongelma.

Yleissitovuudella on kuitenkin myös yritysten toimintaa helpottavia vaikutuksia. Koska yleissitovuus sitoo yrityksen palkat yleisiin palkkasopimuksiin, niin se hillitsee ns. insidervallankäyttöä, eli sitä, että seniorityöntekijät kahmivat itselleen etuisuuksia nuorempien

työntekijöiden kustannuksella. Jos palkat on annettu ulkoa, niin sisäpiiriläisillä ei ole mitään valtaa. Vastaavasti yleissitovuus vaimentaa ns. hold up -ongelmaa. Hold up -ongelma syntyy silloin, jos yritys tekee pitkäaikaisia investointeja ilman että se kykenee neuvottelemaan työntekijöidensä kanssa pitkäaikaisen palkkasopimuksen. Tällöin työntekijät voivat investoinnin tapahduttua kasvattaa palkkavaatimuksiaan ja siten ottaa haltuunsa koko investoinnista syntyvän lisätulon (*Caballero ja Hammour 1998*). Jos yritys aavistaa tämän, niin tietenkään se ei investoi. Palkkasopimusten yleissitovuus estää työntekijöiden opportunismin, koska palkat eivät määräydy yrityksen sisällä.

Yleissitovuus kannustaa myös yhteistyöhön yritysten sisällä. Se tasaa työntekijöiden palkat oman yrityksen ulkopuolella samanlaisiksi kuin yrityksen sisällä. Tämä vähentää työvoiman vaihtuvuutta, joka ilman yleissitovuutta olisi liiallista. Lisäksi se vähentää työntekijöiden halua käyttää nykyisen työpaikkansa resursseja ulkopuolisten mahdollisuuksien etsimiseen jne. (*Aghion, Compte ja Jehiel 1998*).

Kaiken kaikkiaan voi siis todeta, että yleissitovuuden vaikutukset ovat moninaiset. Ei ole siis millään tavalla mahdollista väittää yksikantaan, että se olisi huono instituutio kokonaistaloudellisen kehityksen kannalta. Ja on huomattava, että sen negatiiviset vaikutukset syntyvät vain siksi, että yrittäjien ei ole mahdollista suojautua riskeiltä rahoitusmarkkinoilla.

2. Viimeisen parin vuoden aikana Suomessa on kiistelty yritysten korkeimmille johtajille suunnatuista kannustimista, jotka lauetessaan ovat kasvattaneet heidän tulojaan huomattavasti. Kritiikille on olemassa toki hyvät perusteet. Ensinnäkin on aivan perusteltua huomauttaa, että jos kannustimia ei suhteuteta yrityksen menestykseen suhteessa kilpaileviin yrityksiin, niin mitään kunnollista kannustinvaikutusta ei

synny. Kyse on tällöin vain tulonsiirrosta muualta yrityksestä johdolle. Huomattava osa Suomessakin käytetyistä kannustimista on ollut vaila tällaista kytchentää kilpailijoiden tulokseen.

Mutta vaikka kannustimet asetettaisiinkin suhteellisen tuloksellisuuden mukaan, ongelmilta ei vältyttäisi. Tutkimuksen perusteella niihin liittyvät ainakin seuraavat ongelmat: Yritysten investointipolitiikka voi olla liian konservatiivista. Hyvät mutta riskipitoiset projektit jätetään toteuttamatta, koska riski epäonnistua suhteessa muihin on liian suuri yritysjohton mielestä. Aivan samalla argumentilla kannattaa pikemminkin seurata muita kuin hyödyntää täysimittaisesti omaa tietämystä. Tämä johtaa sopuli-ilmiöön: kaikki investoivat samalla tavalla ja samanaikaisesti. Näin ollen investointien vaihtelu kasvaa, mikä johtaa suhdannevaihteluiden jyrkentymiseen.

Kannustimilla on kuitenkin myös positiivisia vaikutuksia. Ilman niitä investoinnit olisivat todennäköisesti paljon tehottomampia ja suuntautuisivat huonompiin kohteisiin. Tämän positiivisen vaikutuksen hintana ovat sitten edellä luetellut haitalliset vaikutukset. Aika ajoin tappiot voivat olla hyötyjä suuremmat ja huonot kannustinmekanismit tietenkin kasvattavat epäonnistumisen mahdollisuutta. Tosiasia joka tapauksessa on, että mitään ei voi saada ilmaiseksi, kannustinmekanismeja tarvitaan, mutta niillä on hintansa.

Sen tunnustaminen, että maailma on epätäydellinen eikä sitä voi kuin korjailla, varmasti johtaa entistä enemmän siihen, mitä Jouko Paunio ennakoi: mitään suurta makroteoriaa ei enää synny, kutakin ongelmaa katsotaan erilaisten pienempien mallien avulla. Ehkä se on ainoa tapa, jolla teoria pysyy kiinni reaali maailmassa. En itse ole Jouko Paunion kanssa täysin samaa mieltä siitä, että teoria ei olisi kaikessa pysynyt reaali maailman perässä. Esimerkiksi ai-

van perinteinen kansainvälisen kaupan teoria on paljolti keskittynyt täysin yhdentyneen maailman erittelyyn. Tällöin voisi sanoa, että reaali maailma on tavoittamassa teoriaa. Samoin Alfred Marshallin 1900-luvun alussa kehittämä ulkoisvaikutusten (external economies) teoria on hyvä pohja tarkastella ns. tietoyhteiskunnan ilmiöitä. Enemmän korostaisin sitä, että makroteoriassa tulisi aina valppaasti seurata, mitä maailmassa tapahtuu.

Maailman epätäydellisyys korostaa babylonisen tutkimusotteen merkitystä. Lopuksi toisin esiin erinomaisena esimerkkinä babylonisen tutkimusotteen hedelmällisyydestä Nobel-palkitun taloustieteilijän James Meaden teorian Agathotopian taloudesta (Meade 1989). Agathotopia ei ole Utopia, Thomas Moren ihanneyhteiskunta, vaan yhteiskunta, jossa riskien jaon ja täystyöllisyyden ongelmaa on ratkaistu osakuusjärjestelyin. Meade tunnustaa heti alussa, että kaikki ratkaisut ovat epätäydellisiä, siksi mitään Utopiaa ei kannata tavoitella¹. Meaden Agathotopiassa yritysten osakkeet on jaettu tavanomaisiin kapitalistisiin osakkeisiin ja työntekijäosakkeisiin, kumpiakkin on puolet koko osakekannasta. Työntekijät eivät saa kiinteää palkkaa, vaan heidän tulonsa on normaalia osinkotuloa. Tämä johtaa tietenkin siihen, että palkat ovat täysin joustavat ja täystyöllisyys vallitsee. Riskin oton vastapuolena työntekijät saavat oikeuden päätöksentekoon: yritysten tärkeimmissä päätöksissä edellytetään, että myös työntekijäosakkeet hyväksyvät päätökset. Työntekijäosakkeet eroavat tavanomaisista osakkeista siten, että osakkeen haltija on velvoitettu työskentelemään siinä yrityksessä, jonka työntekijäosakkeen hän omistaa.

¹ Meaden kirjasen alaotsikko on kuvaava: A Tract for the Times Addressed to All Capitalists and Socialists who Seek to Make the Best of Both Worlds.

Meade löytää Agathotopiasta monia ongelmia. Tärkeintä on kuitenkin, että se on huomattavan omaperäinen ratkaisu kipeimpiin talousongelmiin. Meade tuskin olisi löytänyt sitä, jos hän olisi kurkotellut kuuta. Katsoessaan lähelle hän löysi kultajyvän. Siksi onkin yllättävää, että esimerkiksi Suomessa hänen ajatteluunsa ei lainkaan ole viitattu, vaikka maa on väärällään erilaisia rakenteellisten uudistusten vaatijoita. Jouko Pauniota ei kuitenkaan voi moittia tästä. Hän on jälleen kerran tarjonnut meille paljon ajateltavaa.

Kirjallisuus

- Aghion P., O. Compte and P. Jehiel (1998) Bargaining while searching for outside options: A potential role for unions, *European Economic Review*, vol. 42, Nos 3–5, May, 909–918.
- Caballero R. and M. Hammour (1998) The macroeconomics of specificity, *Journal of Political Economy*, vol. 106, August, 724–767.
- Meade J. (1989) *Agathotopia: The Economics of Partnerships*, Aberdeen University Press.